

УДК 330.341.42:334.72(477)
DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.218.22-30>

Делеган Ф.Ю.

ПВНЗ «Європейський університет»

Delehan Fedir

Private Institution of Higher Education «European University»

<https://orcid.org/0009-0004-9761-4267>

МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ СТРУКТУРНОЇ ІНЕРЦІЇ ТА ЕКСТЕНСИВНОГО ЗРОСТАННЯ

Здійснено емпіричну діагностику середовища масштабування бізнесу в Україні за 2021–2024 рр. на основі офіційних статистичних даних підприємств. Визначено, що скорочення сектору зумовлене переважно зменшенням кількості підприємств за майже незмінного середнього обсягу реалізованої продукції одного підприємства у порівнянних цінах, тобто ніші суб'єктів, що припинили діяльність, не були зайняті іншими учасниками ринку. За допомогою інтегрального коефіцієнта структурних відмінностей установлено, що втрата майже чверті підприємств практично не змінила галузевої структури економіки. Вперше запропоновано індикатор екстенсивності економічного відновлення, що визначається на основі розриву між темпами зміни реального обороту підприємств і реальної доданої вартості та дає змогу ідентифікувати переважання екстенсивних або інтенсивних чинників зростання.

Ключові слова: масштабування бізнесу, відбудова економіки, структурні зрушення, додана вартість, продуктивність праці, підприємницький сектор, екстенсивне зростання, галузева структура

SCALING BUSINESS IN THE RECOVERY ECONOMY: CHALLENGES OF STRUCTURAL INERTIA AND EXTENSIVE GROWTH

The article examines the specifics and directions of business process scaling under martial law and presents an empirical assessment of the business scaling environment in Ukraine from 2021 to 2024. The empirical analysis is based on official enterprise statistics covering the period under study. It was determined that the decline in production and service provision volumes was driven by a reduction in the number of market participants, whereas the average volume of sold products per enterprise (in comparable prices) remained virtually unchanged (UAH 36.7 million in 2021 versus UAH 36.9 million in 2024). In other words, the market niches vacated by entities that ceased operations were not filled by other market participants. An integral coefficient of structural differences was calculated for the existing set of enterprises; this coefficient is used to assess changes in the distribution of the total number of enterprises, employment, sales volume, and value added across NACE (KVED) sectors between 2021 and 2024. Measuring the intensity of sectoral shifts using this indicator revealed that the loss of almost a quarter of enterprises during the war had almost no impact on the sectoral structure of Ukraine's economy. The study substantiates that the gap between the rates of change in turnover and value added serves as an indicator of the extensive nature of recovery: in 2024, compared to 2022, the real volume of sold products increased by 20.8%, while real value added simultaneously declined by 3.1%. The scientific novelty of the results is as follows: for the first time, an indicator of the extensive nature of economic recovery has been proposed, defined on the basis of the gap between the rates of change in enterprises' real turnover and real value added, which makes it possible to identify whether extensive or intensive growth factors prevail; the approach to diagnosing the conditions for scaling entrepreneurial activity has been improved by combining the analysis of structural shifts with an assessment of the relationship between the dynamics of enterprise turnover and the value added they generate; and the methodological provisions for assessing the sectoral transformation of the economy under war and post-war recovery have been further developed on the basis of measuring the intensity of structural shifts. The practical value of the results stems from their potential application in defining and substantiating sectoral priorities for state policies supporting entrepreneurial activity during the economic recovery period.

Keywords: business scaling, economic recovery, structural shifts, value added, labor productivity, entrepreneurial sector, extensive growth, sectoral structure

JEL Classification: L25, O14, D22, E32.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Делеган Ф.Ю., 2026

Постановка проблеми. Масштабування бізнесу належить до критично важливих умов економічного зростання. За умови сталого соціально-економічного розвитку його зміст передбачає зростання доходів компаній та одночасне повільне зростання витрат. В умовах війни пріоритет зміщується в бік подолання безпекових ризиків, забезпечення доступності фінансування та збереження кадрового потенціалу.

Проведення дослідження передбачає розгляд ключових питань щодо напрямів масштабування бізнесу в економіці, що відновлюється. Априорі варто наголосити, що за критерієм близькості до зони бойових дій та обсягу зафіксованих прямих збитків регіони України умовно поділено на три групи. До першої групи віднесено Донецьку, Харківську, Дніпропетровську, Херсонську, Запорізьку, Сумську та Чернігівську області. До менш постраждалих територій – Київську, Миколаївську та Одеську області, а решту регіонів доцільно класифікувати як тилові. Представлену класифікацію доцільно застосовувати для структурування викладу наукової проблеми.

В умовах повномасштабного вторгнення констатується тенденція до зменшення ділової активності у західні регіони України. Так, у рамках державної програми релокації було переміщено близько 800 підприємств, найбільша частка яких припала на Львівську (24%), Закарпатську (14,5%) та Чернівецьку (9,8%) області [1]. Водночас, за даними Єдиного державного реєстру, з лютого 2022 р. місце розташування змінили близько 19 тис. суб'єктів господарювання [2]. Внаслідок релокації відзначається зростання попиту на комерційну нерухомість та підвищення орендних ставок у зазначених регіонах України.

Значні пошкодження виробничих активів, інфраструктури та житлового фонду у постраждалих регіонах не дозволяють прискорити темпи відновлення постраждалих об'єктів. Негативний вплив на процеси відновлення спричиняють дефіцит потужностей енергосистеми; гострий брак кваліфікованого персоналу; логістичні розриви та високі безпекові ризики. Зменшенню конкурентоспроможності підприємств східних та південних регіонів саме руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури мало найбільші негативні наслідки.

Для постраждалих внаслідок війни східних регіонів України існують значні ризики відносно недостатніх обсягів інвестиційних ресурсів у період відбудови. На даний час забезпечуються лише потреби оборони, терміновий ремонт критичних об'єктів та залишковий споживчий попит. У довгостроковій перспективі це формує ризик закріплення депресивних територіальних кластерів із хронічним відпливом населення і низьким локальним попитом.

Відновлення економічної активності на постраждалих територіях потребує цілеспрямованих заходів державної підтримки, зокрема спеціальних податкових режимів і пільгового кредитування, оскільки ринкові механізми самостійно не компенсують підвищених безпекових та інфраструктурних ризиків. Міжнародний досвід економічного відновлення після збройних

конфліктів показує, що стале зростання можливе лише за умови впровадження спеціальних податкових режимів та пільгового кредитування депресивних територій. Масштаб завданих збитків і потреб у відновленні України засвідчують результати четвертої Оцінки швидкого відновлення та потреб (RDNA4), підготовленої спільно Урядом України, Світовим банком, Європейською Комісією та Організацією Об'єднаних Націй. Станом на 31 грудня 2024 р. загальна потреба у відновленні та реконструкції країни на наступне десятиліття оцінювалася майже у 524 млрд дол. США, з яких близько 64 млрд дол. США припадало на сектор торгівлі та промисловості [3]. Значна частина зазначених потреб сформувалася на деокупованих і прифронтових територіях, які зазнали найбільшого руйнування виробничої, енергетичної та транспортної інфраструктури.

Відбудова національної економіки потребує не лише відновлення втрачених потужностей, а й вирішення проблеми щодо здатності до зростання підприємницького сектору. Забезпечення сталого розвитку та високого рівня конкурентоспроможності на зовнішніх ринках вимагає визначення ресурсних сегментів та формування на цій основі ефективних управлінських рішень. Макроекономічне відновлення досягається завдяки розширенню обсягів діяльності без зниження її ефективності або підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Причини такого стану пов'язані щонайменше з властивостями інформаційної бази, вибором індикатора зростання та рівнем агрегування даних. Агрегована звітність підприємств оприлюднюється у фактичних цінах, тому в умовах двозначної інфляції зростання цін може зумовлювати збільшення вартісних показників навіть за скорочення фізичних обсягів виробництва та реалізації продукції. Унаслідок цього реальне згортання економічної діяльності може відображатися у статистичній звітності як номінальне зростання відповідних показників. Так, обсяг реалізованої продукції підприємств України у 2024 р. перевищив рівень 2021 р. на 15,2% у номінальному вимірі, тоді як у порівнянних цінах він становив лише 77,3% довоєнного обсягу. Формування хибної оптимістичної картини відбувається за рахунок використання номінальних рядів у прикладних дослідженнях і програмних документах, що не дає можливості об'єктивно визначити галузеві пріоритети.

Друга проблема полягає у виборі індикатора зростання. Обсяг реалізації, який найчастіше використовується в якості показника масштабу діяльності, включає вартість спожитих проміжних ресурсів, а отже, зростає не лише через розширення виробництва, а й унаслідок подорожчання сировини, енергії та логістичних послуг. За таких умов збільшення обороту може співіснувати зі скороченням створеної вартості, і без залучення показника доданої вартості розрізнити ці два стани практично неможливо. Для теми масштабування це принципово, оскільки джерелом самофінансованого розширення є саме додана вартість, що залишається після оплати праці.

Третя проблема має методичний характер і стосується рівня агрегування. Теза про структурну перебудову економіки під впливом війни є поширеною в науковому дискурсі, однак переважно ґрунтується на констатації змін в окремих видах економічної діяльності. Її емпірична верифікація потребує кількісного оцінювання інтенсивності структурних зрушень у сукупності видів економічної діяльності, зокрема визначення масштабів трансформації їх відносних часток та міжгалузевих пропорцій, а не лише аналізу динаміки абсолютних показників. Без такого вимірювання неможливо відмежувати структурну перебудову від загального скорочення економіки без істотної зміни її внутрішніх пропорцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукова дискусія щодо умов зростання бізнесу в економіці, що відновлюється, структурується за кількома напрямками.

Макроекономічні чинники інвестиційної діяльності в країнах Центральної та Східної Європи досліджено у праці М. В. Стирського [4]. Теоретичні засади інвестиційної привабливості та основні чинники її формування систематизовано Т. Г. Китайчук [5]. Вплив міжнародної допомоги та прямих іноземних інвестицій на економічне зростання України проаналізовано Е. Фрейер, І. Ліщинським і М. Лизуном [6]. Питання інноваційно-інвестиційної діяльності та механізмів її регулювання в національній економіці висвітлено у монографії Г. М. Пилипенко та В. В. Чернобаєва [7].

Другий напрям досліджень пов'язаний із технологічними та інфраструктурними чинниками конкурентоспроможності. Взаємозв'язок цифровізації з інвестиційною привабливістю та експортним потенціалом України розглянуто у праці О. О. Кіма [8]. Значення транспортно-логістичної інфраструктури та основні проблеми її розвитку в Україні й світі висвітлено О. М. Поляковою та О. В. Шраменко [9]. У World Development Report 2020 наголошено, що участь підприємств у глобальних ланцюгах створення вартості сприяє підвищенню продуктивності, передачі технологій, доступу до капіталу й виробничих ресурсів та розвитку спеціалізації [10]. Згідно з цим дослідженням процеси розглядаються як важливі зовнішні передумови технологічної модернізації, диверсифікації виробництва та масштабування підприємницької діяльності.

Третій напрям охоплює теоретичні засади зростання підприємства та обмеження темпів його розширення. Е. Пенроуз пов'язує можливості зростання підприємства з обсягом доступних ресурсів і управлінських компетентностей [11]. Л. Грейнер розглядає розвиток організації як послідовність еволюційних фаз, що завершуються управлінськими кризами, а перехід до наступних етапів потребує зміни моделі управління [12]. А. Коад наголошує на значній варіативності темпів зростання підприємств та їхній обмеженій часовій передбачуваності [13].

Узагальнюючи представлені підходи, можна стверджувати, що умови зростання бізнесу розглядаються переважно через призму залучення капіталу та

інституційного середовища. Поряд з цим, залишилася поза увагою кількісна характеристика самого середовища масштабування: потребує розробки інструментарій для розмежування екстенсивного нарощування обороту та інтенсивного зростання на основі створеної вартості. Це зумовлює необхідність формування методичного інструментарію, що поєднує оцінювання структурних зрушень з аналізом співвідношення між оборотом підприємств і створеною ними доданою вартістю.

Метою статті є удосконалення науково-методичного підходу до оцінювання середовища масштабування бізнесу в умовах відновлення економіки на основі поєднання вимірювання інтенсивності галузевих структурних зрушень з аналізом розриву між динамікою обороту та доданою вартості, що дає змогу розмежувати екстенсивний й інтенсивний типи зростання та виявити галузеві точки зростання на двох рівнях агрегування КВЕД.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети в роботі зумовило застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів економічного аналізу: методи аналізу, синтезу та теоретичного узагальнення – для систематизації наукових підходів до вивчення масштабування бізнесу та обґрунтування системи індикаторів його оцінювання на галузевому рівні; статистичний метод – для формування, систематизації та первинного опрацювання масиву державних статистичних даних щодо показників діяльності підприємств України за 2021–2024 рр.; метод дефлювання – для приведення вартісних показників діяльності підприємств до порівнянних цін 2021 р. з використанням ланцюгових індексів споживчих цін за 2022–2024 рр.; індексний метод – для розрахунку базисних і ланцюгових індексів динаміки кількості підприємств, зайнятості, обороту та доданої вартості; метод аналізу структурних зрушень – для обчислення лінійних, квадратичних та інтегральних коефіцієнтів структурних відмінностей за 18 секціями КВЕД; порівняльний аналіз – для зіставлення показників продуктивності праці, норми доданої вартості та динаміки розвитку різних видів економічної діяльності; метод узагальнення – задля ідентифікації типу відновлювального зростання на основі розриву між темпами зміни реального обороту та доданої вартості.

Виклад основних результатів дослідження. Для оцінювання характеру змін у діяльності підприємств України проаналізовано динаміку чотирьох взаємопов'язаних показників: кількості діючих підприємств, чисельності зайнятих працівників, реального обсягу реалізованої продукції та реальної доданої вартості. За базовий рівень прийнято значення 2021 р. (100%), що дає змогу порівняти інтенсивність скорочення у 2022 р. та особливості подальшого відновлення у 2023–2024 рр. В табл. 1 представлено динаміку базисних індексів діяльності підприємств упродовж 2021–2024 рр.

Отримані результати свідчать, що повномасштабна війна нерівнозначно вплинула на основні параметри діяльності підприємств. У 2022 р. зафіксовано найбільше скорочення реального обсягу реалізованої

продукції, який становив 64,0% рівня 2021 р. Водночас чисельність зайнятих працівників зменшилася меншою мірою та становила 84,2% довоєнного рівня. Поряд із цим кількість діючих підприємств скоротилася до 70,6%, а реальна додана вартість – до 70,3% рівня

2021 р. Таке співвідношення показників може свідчити про прагнення підприємств зберегти трудові колективи в умовах різкого зниження завантаження виробничих потужностей і скорочення обсягів діяльності.

Таблиця 1

Базисні індекси показників діяльності підприємств України за 2021–2024 рр.

Показник	2021	2022	2023	2024
Кількість діючих підприємств	100,0	70,6	83,0	77,0
Кількість зайнятих працівників	100,0	84,2	79,0	78,4
Обсяг реалізованої продукції (реальний)	100,0	64,0	74,3	77,3
Додана вартість (реальна)	100,0	70,3	81,3	68,1

Джерело: розраховано автором за даними [14–19].

Упродовж 2023–2024 рр. динаміка досліджуваних показників набула ще більшої розбіжності. Реальний обсяг реалізації послідовно зростає з 64,0% у 2022 р. до 74,3% у 2023 р. і 77,3% у 2024 р. Водночас впродовж досліджуваного періоду продовжувала скорочуватися зайнятість. Реальна додана вартість після зростання до 81,3% у 2023 р. у 2024 р. зменшилася до 68,1%, тобто відзначається падіння нижче рівня 2022 р. Виявлена

розбіжність у динаміці показників (табл. 1) потребує поглибленого аналізу взаємозв'язку між масштабом операційної діяльності підприємств та ефективністю створення доданої вартості.

Для вивчення природи відновлення проведено порівняльний аналіз приростів ключових показників упродовж 2021–2024 рр. (рис. 1).

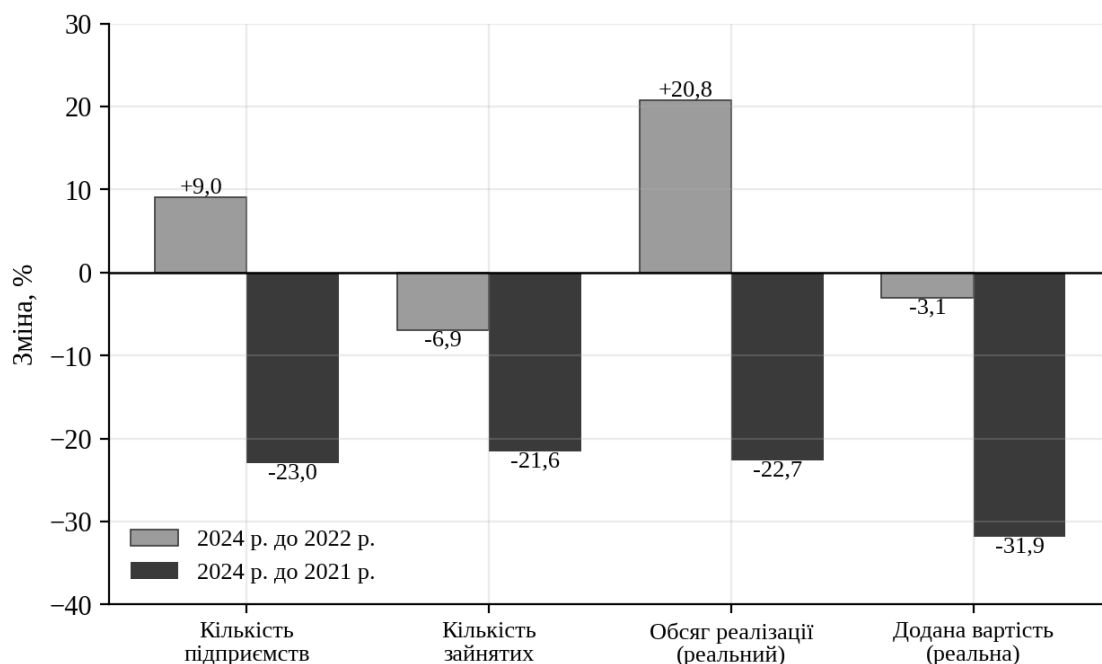

Рис. 1. Приріст показників діяльності підприємств в Україні впродовж 2021–2024 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [14–19].

Порівняно з мінімальними значеннями у 2022 р. реальний обсяг реалізованої продукції у 2024 р. збільшився на 20,8%, а кількість діючих підприємств – на 9,0%. Поряд з цим, чисельність зайнятих працівників скоротилася на 6,9%, а реальна додана вартість зменшилася на 3,1%. Пожвавлення ділової активності у 2023–2024 рр. супроводжувалося зростанням обороту без відповідного збільшення обсягу створеної вартості. Наявну ситуацію доцільно трактувати як екстенсивне відновлення, зумовлене переважно підвищенням цін і розширенням проміжного споживання.

Для поглиблення аналізу розраховано похідні

показники, що характеризують зміни масштабів діяльності підприємств і результативність створення доданої вартості (табл. 2). Вартісні показники представлено у цінах 2021 р.

Найбільш показовими є значення двох останніх індикаторів. Середній реальний обсяг реалізації на одне підприємство за три роки війни фактично не змінився – 36,7 млн грн у 2021 р. проти 36,9 млн грн у 2024 р. У 2024 р. порівняно з 2021 р. середня кількість зайнятих на підприємстві зросла незначно. Відповідно, сукупність підприємств зменшилася на 23,0%, але типове підприємство не змінило свого реального масштабу.

Скорочення сектору відбулося через зменшення кількості учасників в Україні, без істотного розширення діяльності суб'єктів, які зберегли присутність на ринку.

Таку конфігурацію показників доцільно розглядати як ознаку нереалізованого потенціалу масштабування економіки в умовах відновлення.

Таблиця 2

Індикатори середовища масштабування бізнесу за 2021 та 2024 рр.

Індикатор	2021 р.	2024 р.	Зміна
Обсяг реалізації на одного зайнятого, тис. грн	2130,4	2101,0	-1,4%
Додана вартість на одного зайнятого, тис. грн	639,7	555,8	-13,1%
Витрати на персонал на одного зайнятого, тис. грн	183,0	191,1	+4,4%
Норма доданої вартості, %	30,0	26,5	-3,6 в. п.
Частка витрат на персонал у доданій вартості, %	28,6	34,4	+5,8 в. п.
Обсяг реалізації на одне підприємство, млн грн	36,7	36,9	+0,4%
Кількість зайнятих на одне підприємство, осіб	17,2	17,5	+1,8%

Джерело: розраховано автором за даними [14–19].

Розбіжність між двома показниками продуктивності свідчить про переважно екстенсивний характер відновлення. У 2024 р. реальний обсяг реалізації на одного зайнятого майже досяг довоєнного рівня, а скорочення становило лише 1,4% від обсягів 2021 р. За аналогічний період часу реальна додана вартість у розрахунку на одного зайнятого зменшилася на 13,1%. Водночас норма доданої вартості знизилася на 3,6 в. п., а частка витрат на персонал у доданій вартості зросла на 5,8 в. п. За 2021–2024 рр. відзначається збільшення реальних витрат на персонал у розрахунку на одного зайнятого на 4,4%. Отримані результати свідчать, що зростання або відновлення обсягу реалізації не супроводжувалося пропорційним збільшенням створеної доданої вартості, а витрати на оплату праці формували дедалі більшу її частку. В результаті відзначається скорочення обсягу доданої вартості, який підприємства потенційно можуть спрямовувати на самофінансування інвестицій і подальше розширення діяльності.

Наведені закономірності характеризують сектор у

цілому, однак не дають змоги встановити їх взаємозв'язок з трансформацією галузевої структури. Для перевірки впливу війни на структурну перебудову економіки було обчислено якісні показники у табл. 3.

Середня абсолютна зміна частки секції становила 0,305 в. п. за кількістю підприємств, 0,383 в. п. за зайнятістю, 0,551 в. п. за обсягом реалізації та 1,024 в. п. за доданою вартістю. Оскільки отримані значення інтегральних коефіцієнтів знаходяться в межах 0,026–0,100, то наявні структури майже тотожні. Єдине зрушення зафіксовано за доданою вартістю, оскільки частка сільського господарства скоротилася на 5,39 в. п. Водночас кількість підприємств і зайнятих зменшилася в усіх вісімнадцяти секціях без винятку, а реальний обсяг реалізації – у шістнадцяти з них. Тобто економіка України втратила майже чверть підприємств, п'яту частину зайнятих і майже третину реальної доданої вартості, зберігши при цьому колишні пропорції між видами діяльності.

Таблиця 3

Інтенсивність структурних зрушень у розрізі секцій КВЕД у 2024 р. до 2021 р.

Показник	Лінійний коефіцієнт, в. п.	Квадратичний коефіцієнт, в. п.	Інтегральний коефіцієнт	Індекс відмінності структур	Найбільша зміна частки секції, в. п.
Кількість підприємств	0,305	0,436	0,026	0,045	-1,16 (торгівля)
Кількість зайнятих	0,383	0,515	0,032	0,054	-1,08 (переробна промисловість)
Обсяг реалізованої продукції	0,551	0,834	0,037	0,186	+2,11 (торгівля)
Додана вартість	1,024	1,700	0,100	0,214	-5,39 (сільське господарство)

Джерело: розраховано автором за даними [14–19].

Для уточнення висновку про структурну інерцію здійснено аналіз на рівні окремих видів економічної діяльності, оскільки агреговані секції можуть приховувати істотні внутрішні відмінності. У табл. 4 включено види діяльності, обсяг реалізації яких у 2021 р. перевищував 20 млрд грн, із зазначенням їхньої реальної зміни у 2024 р. порівняно з базовим роком.

Істотне коригування висновку щодо структурної інерції економіки необхідне у зв'язку з наявністю певної кількості видів економічної діяльності, які впродовж 2021–2024 рр. продемонстрували зростання.

Виробництво інших транспортних засобів зросло в реальному вимірі на 248,7%, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів – на 149,2%, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – на 60,5%. На тлі загального скорочення переробної промисловості на 26,7% машинобудування продемонструвало протилежну динаміку, збільшивши реальний обсяг реалізації на 48,6%. В цілому за 2021–2024 рр. частка машинобудування в реалізації переробної промисловості подвоїлася з 9,1% до 18,4%. Для групи галузей із скороченням обсягу реалізованої

продукції характерна однорідність: виробництво чавуну, сталі та феросплавів (–72,1%), добування залізних руд (–69,6%), виробництво коксу та продуктів

нафтопереробки (–67,3%), металургійне виробництво (–67,2%).

Таблиця 4

Види економічної діяльності з найбільшим реальним приростом і найглибшим скороченням обсягу реалізованої продукції у 2024 р. до 2021 р.

Вид економічної діяльності	Обсяг реалізації у 2024 р., млрд грн	Реальна зміна, %
Виробництво інших транспортних засобів	260,5	+248,7
Трасти, фонди та подібні фінансові суб'єкти	130,9	+243,1
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	330,8	+149,2
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	50,6	+60,5
Діяльність у сфері права	52,2	+56,3
Виробництво автотранспортних засобів	64,1	+55,2
Види діяльності з найглибшим скороченням	-	-
Лісозаготівлі	4,4	–92,2
Виробництво пластмас у первинних формах	5,5	–88,4
Виробництво неметалевих мінеральних виробів, н.в.і.у.	19,9	–78,4
Виробництво абразивних виробів і неметалевих мінеральних виробів, н.в.і.у.	21,6	–77,2
Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	461,5	–72,1
Виробництво тютюнових виробів	117,4	–72,0

Джерело: розраховано автором за даними [14–19].

Проведення порівняльного аналізу наявних груп дозволяє уточнити попередній висновок. На рівні укрупнених секцій у структурі економіки фактично наявні невеликі зміни, а для окремих видів економічної діяльності відзначається істотний перерозподіл впродовж війни в Україні. Сировинно-експортний сегмент скоротився приблизно на дві третини, тоді як машинобудівний і оборонно-суміжний сегменти збільшили обсяги діяльності у 1,5–3,5 рази. Представлені зміни не знайшли повного відображення в агрегованій секційній структурі, оскільки відбувалися переважно всередині переробної промисловості та добувного сектору й частково взаємно компенсувалися. Слід відзначити, що оцінювання середовища масштабування лише на рівні секцій КВЕД не забезпечує достатньої аналітичної деталізації та має доповнюватися дослідженням показників на нижчих рівнях агрегування.

Оцінювання міжгалузевої концентрації підтверджує переважно екстенсивний характер приросту обороту. Частка трьох найбільших секцій у загальному обсязі реалізації збільшилася з 70,7 до 73,3%, а значення індексу Герфіндала–Гіршмана – з 2217,9 до 2353,0. Поряд з цим, частка трьох найбільших секцій у доданій вартості скоротилася з 53,7% до 52,8%, тоді як розподіл зайнятих між секціями залишився практично незмінним. Ідентифікована розбіжність між динамікою концентрації обороту та доданої вартості свідчить, що приріст реалізації відбувався переважно у видах діяльності з нижчою нормою доданої вартості. Зокрема, частка торгівлі в загальному обсязі реалізації збільшилася на 2,11 в. п., тоді як її норма доданої вартості становила лише 15,6%.

Висновки. Резюмуючи, вважається можливим сформулювати наступні здобутки проведеного дослідження.

1. Відповідно до визначеної мети щодо

удосконалення науково-методичного підходу до оцінювання середовища масштабування бізнесу в умовах відновлення економіки доцільно констатувати, що скорочення підприємницького сектору України у 2021–2024 рр. детерміновано здебільшого припиненням функціонування частини суб'єктів господарювання, а не в результаті скорочення масштабів функціонування підприємств, які залишилися на ринку. Кількість підприємств скоротилася на 23,0%, зайнятість на 21,6%, реальний оборот на 22,7%, а реальна додана вартість на 31,9%, водночас середній реальний обсяг реалізації на одне підприємство залишився практично незмінним (36,7 млн грн у 2021 р. та 36,9 млн грн у 2024 р.), що свідчить про високу структурну інерцію та обмежені можливості масштабування діючих підприємств.

2. Запропонований підхід до оцінювання середовища масштабування бізнесу, заснований на поєднанні аналізу галузевих структурних зрушень і динаміки співвідношення обороту та доданої вартості, дозволяє розмежовувати екстенсивне та інтенсивне економічне зростання, а також виявляти реальні точки розвитку, приховані за усередненими секційними показниками.

Відновлення ділової активності у 2023–2024 рр. мало переважно екстенсивний характер. Незважаючи на зростання реального обороту на 20,8% порівняно з 2022 р., реальна додана вартість залишалася на 3,1% нижчою, а норма доданої вартості скоротилася з 30,0% до 26,5%. Таке розходження слугує конкретним свідченням розширення обсягів реалізації без пропорційного збільшення створеної вартості, що є лімітуючим фактором самофінансування подальшого розвитку та вказує на вплив подорожчання ресурсів і проміжного споживання, а не на зростання ефективності виробництва.

3. Галузева структура економіки на рівні секцій КВЕД залишалася відносно стабільною та інерційною,

що підтверджують низькі значення інтегральних коефіцієнтів структурних відмінностей (0,026–0,100). Водночас на рівні окремих видів економічної діяльності відбулися суттєві трансформації, зокрема, мало місце зростання машинобудування та оборонно-суміжних виробництв на тлі істотного скорочення металургійно-сировинного комплексу

4. Політика підтримки масштабування на державному та регіональному рівнях в умовах післявоєнного відновлення має базуватися не на показниках обороту як таких, а на оцінюванні динаміки локально створеної доданої вартості. Орієнтація на види економічної діяльності з високою здатністю генерувати додану вартість є необхідною передумовою переходу від екстенсивного відновлення до стійкого інтенсивного

розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємницького сектору України.

Декларація щодо використання інструментів штучного інтелекту. У ході підготовки статті було використано інструменти генеративного штучного інтелекту (Claude, Anthropic, 2026) для опрацювання масивів статистичних даних, розрахунків, побудови візуалізацій та редакційного вдосконалення структури тексту. Grammarly застосовувався для перевірки правопису, граматики та стилістичного редагування окремих фрагментів тексту. Жоден текст, згенерований за допомогою штучного інтелекту, не використовувався без критичного редагування. Автор несе повну відповідальність за науковість, точність та цілісність контенту.

Список використаних джерел:

1. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств: новина від 02.03.2023 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehiony-relokovano-800-pidpriemstv-tetiana-berezhna> (дата звернення: 09.07.2026).
2. Релокований бізнес: з якими проблемами стикаються підприємства? / Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/9100-relokovaniy-biznes-z-yakimi-problemami-stikayut-sya-pidpriemstva.html> (дата звернення: 09.07.2026).
3. Ukraine. Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4) : February 2022 – December 2024. Kyiv ; Washington, DC : Government of Ukraine, World Bank Group, European Commission, United Nations, 2025. URL: https://mva.gov.ua/media/1/Fourth_Rapid_Damage_and_Needs_Assessment_RDNA4_.pdf (дата звернення: 09.08.2026).
4. Стирський М. В. Макроекономічні чинники інвестиційної діяльності в країнах Центральної та Східної Європи. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 23. С. 5–10. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2017/3.pdf (дата звернення: 09.08.2026).
5. Китайчук Т. Г. Інвестиційна привабливість: теоретичний аналіз та впливові фактори. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-65>
6. Freyer E., Lishchynsky I., Lyzun M. The impact of international aid and foreign direct investment on economic growth in Ukraine. Journal of European Economy. 2024. Vol. 23, No. 3. Pp. 379–394. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2024.03.379>
7. Пилипенко Г. М., Чорнобаєв В. В. Інноваційно-інвестиційна діяльність та її регулювання в економіці України : монографія. Дніпропетровськ : НГУ, 2010. 151 с.
8. Кім О. О. Цифровізація економіки як ключовий фактор підвищення інвестиційної привабливості та експортного потенціалу України в умовах активізації інвестиційної діяльності ТНК. Проблеми економіки. 2025. № 3(65). С. 46–54. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-46-54>
9. Полякова О. М., Шраменко О. В. Сучасні тенденції розвитку транспортно-логістичної інфраструктури в Україні і світі. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. Вип. 58. С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i58.11001>
10. World Development Report 2020 : Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC : World Bank, 2020. 293 p. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0>
11. Penrose E. The Theory of the Growth of the Firm. 4th ed. Oxford : Oxford University Press, 2009. 304 p. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/the-theory-of-the-growth-of-the-firm-4th-edition-edith-penrose/277589074> (дата звернення: 09.08.2026).
12. Greiner L. E. Evolution and Revolution as Organizations Grow. Harvard Business Review. 1972. Vol. 50, No. 4. Pp. 37–46. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Evolution-and-Revolution-as-Organizations-Grow-Greiner/2f26236c7f2a62343926827cf387eb6cc9d76b0e> (дата звернення: 09.08.2026).
13. Coad A. The Growth of Firms: A Survey of Theories and Empirical Evidence. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2009. 208 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/42242002_The_Growth_of_Firms_A_Survey_of_Theories_and_Empirical_Evidence (дата звернення: 09.08.2026).
14. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2024): офіційна державна статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/kdp_ved_reg_2014-2024.xlsx (дата звернення: 09.08.2026).

15. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2024): офіційна державна статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/kzp_ved_reg_2014-2024.xlsx (дата звернення: 09.08.2026).
16. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2024): офіційна державна статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/orp_ved_reg_2014-2024.xlsx (дата звернення: 09.08.2026).
17. Витрати на персонал підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2024): офіційна державна статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/vpp_ved_reg_2014-2024.xlsx (дата звернення: 09.08.2026).
18. Додана вартість за витратами виробництва за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2024): офіційна державна статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/dvvv_ved_2014-2024.xlsx (дата звернення: 09.08.2026).
19. Індекси споживчих цін : офіційна державна статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/c1cd8f39-c2ee-4f20-8c8a-6cdde6e6f343> (дата звернення: 09.08.2026).

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). *Za rik viiny v bilsh bezpechni rehiony relovano 800 pidpriemstv* [In a year of war, 800 enterprises were relocated to safer regions]. <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehiony-relovano-800-pidpriemstv-tetiana-berezhna> [in Ukrainian].
2. Ukrainian National Bar Association. (n.d.). *Relokovanyi biznes: z yakymy problemamy stykaiutsia pidpriemstva* [Relocated business: what problems do enterprises face]. <https://unba.org.ua/news/9100-relovaniy-biznes-z-yakimi-problemami-stikayut-sya-pidpriemstva.html> [in Ukrainian].
3. Government of Ukraine, World Bank Group, European Commission, & United Nations. (2025). *Ukraine: Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4)*, February 2022 – December 2024. https://mva.gov.ua/media/1/Fourth_Rapid_Damage_and_Needs_Assessment_RDNA4_.pdf [in English].
4. Styrskyi, M. V. (2017). *Makroekonomichni chynnyky investytsiinoi diialnosti v krainakh Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy* [Macroeconomic factors of investment activity in Central and Eastern Europe countries]. *Investytsii: Praktyka ta Dosvid*, (23), 5–10. http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2017/3.pdf [in Ukrainian].
5. Kytaichuk, T. H. (2023). *Investytsiina pryvablyvist: teoretychnyi analiz ta vplyvovi faktory* [Investment attractiveness: Theoretical analysis and influential factors]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-65> [in Ukrainian].
6. Freyer, E., Lishchynsky, I., & Lyzun, M. (2024). The impact of international aid and foreign direct investment on economic growth in Ukraine. *Journal of European Economy*, 23(3), 379–394. <https://doi.org/10.35774/jee2024.03.379> [in English].
7. Pylypenko, H. M., & Chornobaiev, V. V. (2010). *Innovatsiino-investytsiina diialnist ta ii rehulyuvannia v ekonomitsi Ukrainy: monohrafiia* [Innovation and investment activity and its regulation in the economy of Ukraine: monograph]. NSU. [in Ukrainian].
8. Kim, O. O. (2025). *Tsyfroviizatsiia ekonomiky yak kliuchovyi faktor pidvyshchennia investytsiinoi pryvablyvosti ta eksportnoho potentsialu Ukrainy v umovakh aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti TNK* [Digitalization of the economy as a key factor in increasing the investment attractiveness and export potential of Ukraine]. *Problemy Ekonomiky*, 3(65), 46–54. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-46-54> [in Ukrainian].
9. Poliakova, O. M., & Shramenko, O. V. (2017). *Suchasni tendentsii rozvytku transportno-lohistychnoi infrastruktury v Ukraini i sviti* [Modern trends in the development of transport and logistics infrastructure in Ukraine and the world]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, (58), 126–134. <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i58.11001> [in Ukrainian].
10. World Bank. (2020). *World Development Report 2020: Trading for development in the age of global value chains*. World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0> [in English].
11. Penrose, E. (2009). *The theory of the growth of the firm* (4th ed.). Oxford University Press. <https://www.slideshare.net/slideshow/the-theory-of-the-growth-of-the-firm-4th-edition-edith-penrose/277589074> [in English].
12. Greiner, L. E. (1972). Evolution and revolution as organizations grow. *Harvard Business Review*, 50(4), 37–46. <https://www.semanticscholar.org/paper/Evolution-and-Revolution-as-Organizations-Grow-Greiner/2f26236c7f2a62343926827cf387eb6cc9d76b0e> [in English].
13. Coad, A. (2009). *The growth of firms: A survey of theories and empirical evidence*. Edward Elgar Publishing. https://www.researchgate.net/publication/42242002_The_Growth_of_Firms_A_Survey_of_Theories_and_Empirical_Evidence [in English].
14. State Statistics Service of Ukraine. (2025a). *Kilkist diiuchykh pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u rozrizi rehioniv (2014–2024)* [Number of active enterprises by type of economic activity by region (2014–

2024)]. https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/kdp_ved_reg_2014-2024.xlsx [in Ukrainian].

15. State Statistics Service of Ukraine. (2025b). Kilkist zainiatykh pratsivnykiv na pidpriemstvakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti u rozrizi rehioniv (2014–2024) [Number of employed workers at enterprises by type of economic activity by region (2014–2024)]. https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/kzp_ved_reg_2014-2024.xlsx [in Ukrainian].

16. State Statistics Service of Ukraine. (2025c). Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u rozrizi rehioniv (2014–2024) [Volume of sold products (goods, services) of enterprises by type of economic activity by region (2014–2024)]. https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/orp_ved_reg_2014-2024.xlsx [in Ukrainian].

17. State Statistics Service of Ukraine. (2025d). Vytraty na personal pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u rozrizi rehioniv (2014–2024) [Personnel costs of enterprises by type of economic activity by region (2014–2024)]. https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/vpp_ved_reg_2014-2024.xlsx [in Ukrainian].

18. State Statistics Service of Ukraine. (2025e). Dodana vartist za vytratamy vyrobnytstva za vydamy ekonomichnoi diialnosti u rozrizi rehioniv (2014–2024) [Value added at production cost by type of economic activity by region (2014–2024)]. https://stat.gov.ua/sites/default/files/2025-11/dvzv_ved_2014-2024.xlsx [in Ukrainian].

19. State Statistics Service of Ukraine. (2025f). Indeksy spozhyvchykh tsin [Consumer price indices]. <https://data.gov.ua/dataset/c1cd8f39-c2ee-4f20-8c8a-6cdde6e6f343> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 28.08.2026 р.

Дата прийняття статті до друку: 12.10.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.10.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.